

Küzdelmes élete, nemzetfeltű gondja, Erdélyért és a szétszakított magyarság egységéért, jobb jövőjéért folytatott fáradhatatlan munkálkodása megbecsülést érdemel, rendíthetetlen hite a Fennvalóban és Magyarország feltámadásában tiszteletet parancsol. Gazdag életműve, írói, költői munkásságának minden értéke a magyar örökség része.

CZEGEI WASS ALBERT

lírája

Isten és a haza szolgálatában

MAGYAR ÖRÖKSÉG

Gróf Czegei Wass Albert író régi történelmi család XX. századi sarja, a két háború közötti erdélyi magyar irodalom második nemzedékének reprezentánsa, majd az 1945-ös emigráció kiemelkedő alakja, aki íróként, költőként és nemzetünk jó hírének tudatos öregbítőjeként beírta nevét a magyar irodalom történetébe. Küzdelmes élete, nemzetfeltű gondja, Erdélyért és a szétszakított magyarság egységéért, jobb jövőjéért folytatott fáradhatatlan munkálkodása megbecsülést érdemel, rendíthetetlen hite a Fennvalóban és Magyarország feltámadásában tiszteletet parancsol. Gazdag életműve, írói, költői munkásságának minden értéke a magyar örökség része.

„Emberségből példát, vitézségről formát” elei mutatnak számára. Családja a nemességet és mezűségi birtokait az Árpád-korban, Szent László királyunktól kapta, amikor Miklós vitéz a besenyűk és a kunok betörése idején megmentette a szent király életét. A grófi cím jóval későbbi eredetű: naplóíró Wass György a bécsi udvarban, Mária Terézia testőrtisztjeként szerezte. A főúri család mégsem lett aulikus, az erdélyi író egyik őse részt vett az 1848-as forradalomban és szabadságharcban. Nemzethűségéért az önkényuralom idején börtön várt rá Kufsteinben.

Wass Albert 1908. január 8-án született a történelmi Magyarországon, Erdélyben, a Kolozs megyei Válaszúton. A kuruc-protestáns függetlenségi hagyományokban, tudásban és református hitében Kolozsvárott, a Farkas utcai református kollégiumban erősödött meg. 1918-ban, a

főhatalom változásakor mindössze tíz esztendő. Az ezeréves ország elvesztésének rettenetéről jó két évtizeddel később, *Csaba* című regényének megfogalmazásakor vall, saját fájdalmát a főszereplő Fileki Ferkóval mondatja ki.

Az *Ellenzék*, az *Ifjú Erdély* és a *Pásztortűz* közli Wass Albert korai verseit, majd 1927-ben a *Virágtemetés*, 1928-ban a *Fenyő a hegytetőn* című verseskötetével keresi a helyét az erdélyi irodalmi életben. A versek szépek, a természet szeretetéről, a szülőföldre való hűségéről, ifjonti szerelemről és megélt hitről szólnak, de még erősen érződik rajtuk az első nagy honfoglaló írónemzedék kiemelkedő lírikusainak a hatása, így a két kötet Áprily Lajos és Reményik Sándor kiforrott, letisztult, míves költészete mellett nem kelt nagyobb figyelmet.

1935-ben az Erdélyi Szépmíves Céh jelenteti meg az első valóban sikeres Wass Albert művet, a *Farkasverem* című regényt. Ez az írás társadalomszemléletében Reményik Zsigmond *Bűntudatával* és a népi írók falurajzaival, szociográfiáival rokon. Az akaratgyenge és különc mezőségi arisztokráciát történelmi hivatása betöltésére alkalmatlan réteggként mutatja be a szerző. A háború éveiben már jóval árnyaltabban, az értékeket is megmutatva szól arról a történelmi rétegről, társadalmi csoportról, amelyből maga is vétetett, majd háború utáni írásában védelmébe veszi a vagyonából kiforgatott, üldözött főnemeseket.

1940-ben a II. bécsi döntést és az erdélyi bevonulást *Jönnék!* című riportkötetében örökíti meg. Ez a történelmi forduló az író életének legemlékezetesebb eseménye. Ekkor sikeres prózaírói munkássága elismeréseként Baumgarten-díjat kap. Az erdélyi táj szépségéről, a természet szeretetéről vall *A titokzatos őzbak* című elbeszélésében és *Tavak könyve* meséiben. Nyelvi szépség és lírai hevület jellemzi ezeket az írásokat.

Wass Albert a negyvenes évek első felében mezőségi trilógia megírását tervezi, de katonai szolgálata miatt csak két kötet készül el. 1942-ben lát napvilágot a *Mire a fák megnőnek* című regénye, melynek hőseit, a Varjassy bárókat saját felmenőiről, családjáról mintázta. Az 1848-as forradalom és szabadságharc vérbefojtása után, az önkényuralom idején a börtönből hazatérő főnemes és a birtokán élő magyar paraszt között patriarchális a viszony, egymást segítik a kiszolgáltatottságban. *A kastély árnyékában* már a kiegyezés utáni, kapitalizálódó Erdély korát idézi fel, azt a kort, amelyben megnőtt a távolság az úr és a pór nép között. A fényes báltermekből nem látszott, hogy a magyarságra milyen veszedelmet jelent a Regátból behozott olcsó mezőgazdasági munkás.

1943-ban Wass Albert bevonul katonának, rövid átképzés után tartalékos tisztként szolgál a keleti fronton. Az orvlövészek ellen eredményesen veszi fel a harcot, majd körülzárt bajtársait az ellenséges

gyűrűből kiszabadítva kitünteti magát. 1944-ben Asztalos István, Bözödi György és Tatay Sándor társaságában megkapja a Magyar Irodalompartoló Társaság díját.

1944 októberében Kolozsvárott Dálnoki Veress Lajos altábornagytól leszerelését kéri, hogy szülőföldje sorsát oszthassa, a nehéz időkben népénél maradjon. Az altábornagy az író félve nem járul hozzá a leszereléshez, így Wass Albert 1945 húsvétján katonai alakulatával Sopronnál hagyja el az országot, majd májusban Bajorerdőn szembe találja magát az amerikaiakkal, de nem teszi le a fegyvert, elbujdosik a rengetegben. Bleibach településen talál szállást. Fát dönt, erdőt mér, cigarettát árul, orvvadászik, alkalmi munkából él. Az alkotáshoz szükséges nyugalom hiányzik, ám az áldatlan körülmények között mégis öt könyvet ír (*Erdők könyve, Te és a világ, Rézkégyó, Adjátok vissza a hegyeimet, A láthatatlan lobogó*). Az *Adjátok vissza a hegyeimet* a szerző első nagysikerű emigrációs alkotása, amelyre odafigyel a Mikes Kelemen-i létbe kényszerült, hontalan magyarság. Főhősét nem pusztán írói fantázia teremtette, hanem sok tízezer honfitársunk hányatott élete és az alkotó személyisége szervesült egyetlen regényhőssé. A híressé vált előszóban Wass Albert kemény szóval bírálja a milliók sorsával játszadozó nagyhatalmakat, és visszaköveteli a hegyeit. Emigrációs munkássága vezérmotívuma, célja az, hogy ama hegyek egyszer újra visszakerüljenek.

1951 augusztusában négy fiával kivándorol az Amerikai Egyesült Államokba. Nehezen kap beutazási engedélyt, mert a *Kicsi Anna keresztje* című elbeszélésében és más írásaiban is feszegeti a nyugati világ felelősségét mindazért, ami a magyarsággal és Közép-Európa népeivel a szovjet megszállást követően történt. Florida államban, egy Astor nevű településen ereszt gyökeret. Előbb egy farmon kamatoztatja gazdasági ismereteit, majd Geinesvillben, a Militar Academyn tanít, 1957-től a University of Floridán egyetemi tanár, ahol nyelveket, valamint európai irodalmat és történelmet oktat. A tudományos műhelyekben, egyetemi könyvtárakban hiába keresi a magyar múltat tárgyilagosan bemutató történelmi műveket, mindenütt csak az utódállamok propagandisztikus kiadványait találja. Ettől kezdve a magyar emigráció és a maga legfontosabb törekvését a nyugati világ tájékoztatásában látja. 1964-ben előfizetőket gyűjt, és az Erdélyi Szépmíves Céh mintájára megalapítja az Amerikai Magyar Szépmíves Céhet, majd társkiadóját, a főleg angol nyelvű könyveket megjelentető *Danubien Presst*. A két rangos vállalkozás fennállása alatt tizenkilenc magyar és negyvenhárom angol nyelvű történelmi, nemzetpolitikai, néprajzi, őstörténelmi művet és regényt ad ki az emigráció és a nagyvilág jobb tájékozódását segítő. A kiadói munkával összhangban Wass Albert angol nyelvű negyedéves szemlét

jelentet meg előbb Erdélyről, majd az egyetemes magyarságról, végül Közép-Európáról. A nagyfokú társadalmi aktivitás, az irodalomszervezés és a legnemesebb értelemben vett nemzetpropaganda mellett az alkotásra is szakít időt magának.

Tamási Áron *Ábelje* és Nyíró József *Úz Bencéje* után maga is maradandót teremt a pikareszk műfajában. A *Tizenhárom almafa* és az *Elvásik a veres csillag* című regénye megírásával megteremti Tánkos Csuda Józsi alakját. Ez a jég hátán is megálló székely túljár a mindenkori hatalmasságok eszén, jobb időkre átmentve életét megmarad emberséges embernek és magyarnak.

Elvész a nyom című regénye szerkezetében, kerettörténetében Thornton Wilder *Szent Lajos király hídjá* című művére emlékeztet, csakhogy közép-európai sorsokat felvonultatva vall a szerző az emberi létről. A két mű kérdésfeltevése is azonos: véletlen-e, ami velünk történik, vagy felső szándék, égi akarat irányítja sorsunkat. Thornton Wilder kitérő választ ad, Wass Albert hitet tesz a gondoskodó Fennvaló mellett.

A *Funtinelli boszorkány* mezőségi regény, benne az erdélyi tájábrázolás nemes hagyományát teljesíti ki a szerző. Főhőse rendkívüli képességű látóasszony, aki az emberi szemekből ki tudja olvasni a jövőndőt. A román helynevek gyakoriak, számos román szereplőt vonultat fel az olykor alaptalanul nemzeti elfogultsággal vádolt szerző.

A Wass család történetét és a szerző elregényesített önéletrajzát a *Kard és kasza* című kétkötetes regényből ismerheti meg alaposabban az olvasó. Az emigrációban alkotott versei közül nem véletlenül lett igen népszerű az *Üzenet haza*, hiszen kifejezi egy megalázott nemzedék hitét, jobb, emberségesebb és magyarabb kor eljövetelét váró reményét.

Wass Albert gróf, ha megkésetten is, a tragikus befejezés után mégis hazatalált. Írói, költői értéke a Magyar Örökség része.

Medvigy Endre